

Tihanyi Péter
2003. 06. 13. ■ HETEK

Love story nyolcvan fölött **Szilárd Klára festőművész: egy elképesztő életút**

"Eljött a megnyitó napja. Az első vendég, aki belépett a kiállítóterembe, egy idős, ősz hajú úr volt. Egymásra néztünk, és mindkettőnknek földbe gyökerezett a lába. Az első férjem volt, akit ötvenegy évvel ezelőtt munkaszolgálatra hurcoltak. Két percig úgy álltunk egymással szemben, hogy nem tudtunk megszólalni. Aztán nagy nehezen annyit mondtam: Pisti, hozz egy konyakot, mert megáll a szívem!"

– Az igazgyöngy úgy születik, hogy a kagyló testébe idegen anyag kerül. Az fájdalmában beburkolja. Évek során ez a burok megszilárdul, és megszületik a gyöngy. Magánál ez hogy történt, Klára asszony?

– Egy jó módú, nagypolgári zsidó családban születtem. Édesapám ismert ügyvéd volt. Mindent megkaptam, ami egy gyereknek kell, csak azt sérelmeztem, hogy rettentően szigorú. Mindent belém akart tömni, ami a kultúrát és a tudást illeti. Ennek köszönhetően ma, nyolcvankét évesen tíz nyelvet tudok. Tizenhat éves koromban robbant ki a botrány a rajzolással. Akkor valami elementáris erő, vágy vitt afelé, hogy mindent, de mindent lerajzoljak. Apám, aki mindenáron azt akarta, hogy én is ügyvéd legyek, egyszer a kertben még kiabált is anyámmal, hogy az ő lánya nem lesz éhenkórász festő. Majdnem térdén állva könyörögtem neki: írasson be a gimnázium mellett egy rajziskolába is. Végül beadta a derekát. Egy héten egyszer Jaschik Álmos iskolájába járhattam rajzolni. Ezek a heti négy órák jelentették nekem az életet, a reménységet, mindent. Szegény apám meghalt még az érettségi előtt. Aztán jött Gallé Tibor, Koffán Károly, Bernáth Aurél festőiskolája. Megtanultam rajzolni. Tizenkilenc évesen szerelmes lettem, s férjhez mentem.

– Hogyan ismerkedtek meg?

– A családuk 1939 nyarát Balatonfüreden töltötte. Az Anna-bálon egy elegáns férfi egyszer csak odajön az asztalunkhoz, udvariasan bemutatkozik, és fölker táncolni. Az első keringő végén, amikor visszakísért, azt mondtam: ez az ember lesz a férjem, vele szeretném leélni az életemet. Szerelem első látásra. Az esküvőnk utáni hatodik héten – 1940-et írtunk – elhurcolták mellőlem, munkaszolgálatra. Azt hittem, belehalok.

– Hogyan élte túl a holokausztot?

– Apámról nemcsak azt tudták, hogy zsidó, hanem azt is, hogy irtózik a kommunistáktól. Nem láttam jövőt magam előtt, ha otthon maradok, a kommunisták lámpavasra akasztanak, a nácik meg elvisznek. 1944 tavaszán elmenekültem Magyarországról. Rengeteg pénzt és ékszert vittem magammal a ruhám alsó szegélyébe bevarrva. Az egyik határon elkaptak, bevágtak egy német börtönbe, mint kémgyanús személyt. Elvették mindenemet. Az összes cellatársamat kivégezték, ketten maradtunk. Azt mondták, másnap reggel mi kerülünk sorra. Nem volt idejük már vizsgáldni, mert az amerikaiak közel voltak. Aki gyanús volt, megölték. De aznap éjjel a franciák elfoglalták a várost, és a börtönt is. Hajnalban szabad voltam. Súlyos megpróbáltatások után egy svájci menekülttáborban találtam magam. Ennivaló egyáltalán nem volt, az emberek tömegesen haltak éhen, a svájciak egy almát nem adtak volna nekünk. Rendkívül hideg, szőrösszív?, kellemetlen emberek. Ezt csak akkor tudja meg az ember, ha évekig közöttük él, turistaként ez nem derül ki.

– Hogyan tudott mégis élni és egzisztenciát teremteni közöttük?

– A rajzaimmal és a nyelvtudásommal. Dobozokat festettem, színházi kulisszákat mázoltam, kirakatokat rendeztem, bármit megcsináltam, hogy megéljek, és hogy mellette festeni is tudjak. Három év múlva megnyertem egy jeligés pályázatot egy tizenkét négyzetméteres falfreskó elkészítésére. Nemcsak hogy én terveztem a freskót, de én lehettem a saját kivitelezőm is. Nézze meg a kezemet, az ujjaimat (mutatja), most is erő van benne. Még ma is magam hegesztem a vasszobraimat, amiket itt lát, azt is mind én csináltam. Na, az a freskó egyik napról a másikra kihúzott a nyomorból. Elismeréshez és emberhez méltó élethez segített. Ezután sorra jöttek a svájci újságok hozzám rajzokért, végül a Neue Zürcher Zeitung illusztrátora lettem. Rengeteg képet eladtam. Rövid időn belül Zürich város kulturális elitjének egyik meghatározó figurájává váltam.

– Mi lett a Pesten maradt családtagjaival, hogyan alakult közben privát élete?

– Anyámat kivéve minden családtagomat és vidéki rokonomat elvitték és megölték Auschwitzban. Anyám is csak úgy tudott megmenekülni, hogy a Koffán hamisított.

Fantasztikusan tudott rajzolni, hamisított neki papírokat, és ő vidéki bűvőhelyeken vészelte át a

nácikat. Megmaradt. Kihoztam magamhoz Svájcba. Itt ismerkedtem meg második férjemmel is, aki kürtös volt a svájci rádiózenekarban. Tizenhárom éve élt már ott, de ő is Budapesten született, ott végezte el a Zeneakadémiát Kodály növendékeként. Szenzációs és sokoldalú m?vész volt, a kürtön kívül remekül zongorázott, komponált és dirigált. 1950-ben összeházasodtunk, 1951-ben fogtuk magunkat, és kimentünk Izraelbe. 1952-ben sikerült édesanyámat és a férjem két szülejét is utánunk hozatni. Mindketten sokat köszönhattünk Svájcnak, mégis utáltunk ott élni.

– Az az ismertség és hírnév, amivel Svájcban rendelkeztek, elért Izraelig is? Vagy nulláról kezdtek?

– Izrael egy olyan bevándorlóország, ahol mindenki a saját tíz körmével kaparja ki a semmiből, illetve a köves földből az egzisztenciáját, munkáját, boldogságát. Velem is ez történt, szó szerint. Semmit nem ismertek el abból, amit Svájcban elértem. A férjem viszont azonnal állást kapott az izraeli filharmonikusoknál. Az ő fizetése ötünknek semmire nem volt elég. Az első években naponta egyszer ettünk. Azután sikerült nekem is munkát találnom: huszonöt fiatal tanítottam rajzra, festészetre. Ez már egy havi fizetésnek számított.

– Milyen tanár volt?

– Most utólag úgy érzem, nagyon rossz. Pocsék. Türelmetlen voltam velük és önző. Idővesztésnek tartottam a velük eltöltött órákat, csak a saját munkáimmal akartam foglalkozni. Ebből éltem, ugyanakkor állandóan azon járt az agyam, hogyan tudok ebből a tanári szerepből kimászni.

– És hogyan tudott kimászni?

– Kezdtém észrevenni magamon, hogy nagyon vonzódok a nagyszabású, monumentális munkákhoz, nemcsak a freskókhoz, hanem mindenhez, ami nagyméretű. Elkezdtek izgatni esztétikailag és m?vészileg is a zsinagógák hatalmas üvegablakai. Önszorgalomból képeztem magam. Kitanultam az ólomöntést, az üvegtechnikát. És képzelje el, egyszer csak minden előzmény nélkül kaptam egy megrendelést annak a kisvárosnak a zsinagógájától, ahol laktunk, két hatalmas üvegablak tervezésére és elkészítésére. A férjemet kértem, ő is olvassa el, nem álmodom-e véletlenül. De nem álmodtam.

– Hol volt ez a város?

– Tel Aviv tözsomszédságában, Ramat-Ganban, pontosan 1956-ban. De az is forradalom volt ám, amit én csináltam ezekkel az ablakokkal. Ez egészen 1984-ig jelentett nekem állandó munkát. Izrael területén tizennégy óriási zsinagóga üvegablakait készítették velem. Ez olyan szabadságot adott, hogy nyugodtan csinálhattam azt, amit igazán szerettem: az akvarellt, a rajzot és az olajfestészetet. Évtizedek alatt kikerekedett ebből is vagy harminc kiállítás Izraelben, majd Rómában, Párizsban, Londonban és Genfben.

– Meddig éltek Ramat-Ganban?

– Tizennégy évig. 1967-ben, a hatnapos háború idején költöztünk Jaffára.

– A háború miatt?

– Dehogyan. Ez az egyik legcsodálatosabb hely egész Izraelben. Az óvárosban a tengerparton csináltak egy m?vészkolóniát. Eredetileg egy b?nözőtársaság lakott ott – fogalmam sincs, hogy kerültek oda –, de a hatvanas évek végén elhatározták, hogy kiebrudalják őket. Adtak nekik házakat valahol máshol. Aztán kipucolták, rendbe rakták, és a világ egyik legtüneményesebb helyévé tették. Nem is lehetett bejutni oda, csak a legnagyobb m?vészek ajánlásával, meg egy vagyon ellenében. Odaköltöztünk. Húsz évig laktam Jaffán. Volt egy nyolcvan négyzetméteres teraszunk, ami a tengerre nézett, ott úgy érezte magát az ember, mintha körülvenné a tenger, és a fölött ülné. A ház 370 négyzetméteres volt, és úgy nézett ki, mint egy kétszintes vár. Az

alsó szinten egy galéria, körös-körül szobákkal. Az emeleten meg volt egy hatalmas, boltíves szalon tengerre nyíló ablakokkal és egészen különleges akusztikával. Idővel zenei centrummá lett a házunk. Először csak a vendégeink, Anda Géza, Starker János, Zubin Mehta muzsikáltak nekünk a szalonban. Húsz évi gyönyör? házasság után, ötvenöt éves korában, álmában végzett a férjemmel az agyvérzés. Teljesen összezavarodtam, és megbolydult a szívem. Ezek a koncertek férjem halála után az ő emlékének is szóltak. Aztán egyre többen jöttek, egész Izraelből. Először csak húsz-harminc embert hívtam meg, csak a legközelebbi barátokat, aztán lassan az egész szalon benépesült. Százan hallgattuk Bachot, Beethovent, Mozartot. Például Doráthinak is csináltam szerzői estet. De zenélt nálam Raffael Kubelik, Igor Markevits is, és persze az izraeli filharmonikusok. Ezek az emberek a világ minden részén hatalmas gázsikért lépnek föl, tőlem egy forintot sem fogadtak el. Igaz, a közönség se fizetett. Az Izraelben megjelenő legnevesebb angol újság, a Jerusalem Post azt írta, hogy Szilárd koncertjeire meghívást kapni nagy kiváltság bárki számára.

– De Klára asszony, most itt ülünk szentendrei házának elképesztően szép kertjében. Hogyan, mikor és miért települt haza?

– 1988-ban beállított hozzám egy magyar tévéstáb, Radványi Dezsőnek hívták a vezetőjüket. Izraelben élő magyar származású, prominens emberekről készítették portréfilmeket, így jutottak el hozzám. Ez a Radványi Dezső egyszer csak azt kérdezi tőlem, miért nem jövök haza Magyarországra. Én kicsit ingerülten azt találtam neki válaszolni: azért, mert a Dunába lóttek minket, azért nem jövök, meg azért, mert én már izraeli vagyok, aki véletlenül Magyarországon született. Na, mintha letaglózták volna.

– Hazudott ezekkel a mondatokkal?

– Nem hazudtam, de ez csak az egyik fele az igazságnak. A teljes igazság ugyanis az, hogy az alatt az ötvenegy év alatt, amíg távol voltam Magyarországtól, a lelkem mélyén minden nap majd meghaltam, úgy vágyódtam vissza. Látni a Dunát, a Balatont, hogy beüljek beszélgetni egy kávéházba. Erről nem nagyon beszéltem, de a honvágy állandóan rágott, mint egy rágcsáló a viráglevelet. Aztán még mondja tovább nekem ez a Radványi: "Igen, maga csak menjen vissza Budapestre, és mint izraeli festő csináljon ott kiállításokat." Ez a beszélgetés 1988 augusztusában zajlott, és októberben már Pesten voltam. Elkezdtem szervezni a dolgokat. Azután visszamentem. 1989 őszén megint hazajöttem, mert elő kellett készítenem személyesen az 1990-es Vigadó-béli kiállításomat. Eljött a megnyitó napja. Borzasztóan izgultam. Az első vendég, aki belépett a kiállítóterembe, egy idős, ősz hajú úr volt. Egymásra néztünk, és mindkettőnknek földbe gyökerezett a lába. Az első férjem volt, akit ötvenegy évvel ezelőtt munkaszolgálatra hurcoltak. Legalább két percig úgy álltunk egymással szemben, hogy nem tudtunk megszólalni.

– Mi volt az első mondat, amit váltottak egymással?

– Nagy nehezen azt mondtam: Pisti, hozz egy konyakot, mert megáll a szívem! (nevet) Aztán hozott.

Füsti István, a férj (92 éves)

– Füsti úr, ötvenegy évig nem találkoztak, milyennek látta a feleségét?

– Teljesen megváltozott, csak a szeme nem. Az ugyanolyan gyönyör? volt, mint fiatalon.

Ismét Klára asszony

– Ezután folyton találkoztunk, beszélgettünk, de úgy, mint két jó barát. Aztán lassan-lassan, olyan nagyon lassú módon ez a barátság elkezdett szerelemmé változni. De olyan nagy

szerelemmé, ami sokkalta erősebb és mélyebb volt, mint az első.

– Ezt nem tetszik komolyan mondani?!

– De igen. Két új ember lettünk. Én akkor még egy kialakulatlan fruska voltam. Azóta sok megpróbáltatás, sok munka, élettapasztalat által valahogy beértem. Én már egészen más vagyok, mint az a tizenkilenc éves lány volt. Pisti ugyanígy. Egyre erősebben éreztük, hogy nem tudunk már egymás nélkül élni. 1992-ben eladtam Jaffán mindent, és végleg hazajöttem. Mikor átléptem a határt, Pista kezét fogtam, és úgy sírtam, ahogy talán még soha.

– Tulajdonképpen miért sírt?

– Mert ez a hazám.

Szilárd Klára 2002-ben megkapta a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét.

P.S:

A március 30.-i MTV2 Záróra vendége Szilárd Klára